

ARIJŲ PROTĖVYNĖS BEIEŠKANT (ANTROJI LIETUVOS ARCHEOLOGINĖ EKSPEDICIJA AFGANISTANE)

Prof. dr. Aleksiejus Luchtanas

Profesorius daktaras
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Archeologijos katedros vedėjas
El. paštas: aleksas.luchtanas@gmail.com

Ramunė Butrimaitė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Archeologijos katedra
El. paštas: ramunebut@gmail.com

Įvadas

... *Goras – kalnuotas, sunkiai pasiekiamas centrinio Afganistano regionas tarp Farah Rudo, Hari Rudo ir Murghabo upių, didžiausios Afganistano tautos – puštūnų – legendinė protėvynė. Pata Chazanoje – seniausiam puštūnų poezijos rinkinyje – tai palaimintoji šalis, kurioje žaliavo kalnai, žydėjo gėlės, šoko atana dieviško grožio merginos...*¹ Per Goro provinciją ėjo centrinis kelias, jungiantis svarbiausius Afganistano miestus – Kabulą ir Heratą. Nors tai buvęs trumpiausias, bet vienas iš sunkiausiai įveikiamų kelių, kupinas kalnuotos Goro provincijos paslapčių. Pirmais mogulų dinastijos imperatorius Baburas XVI a. pradžioje savo dienoraštyje aprašė varginantį ir rizikingą žygį per Gorą (Gardžistaną) žiemą, siekiant užkariauti Indiją². Po 500 m., sekdamas imperatoriaus Baburo pėdomis, kelią per kalnuotą Goro

provinciją pasirinko ir škotų rašytojas Rory Stewartas. Savo bestselerių tapusioje knygoje „Places in between“, žavėdamasis kalnuotosios vietovės vaizdais, paminėjo Goro provincijoje esančius archeologijos ir istorijos paminklus. 2007 m. centriniame Afganistano regione (Goro provincijoje) vykdyti archeologiniai žvalgymai, kurie Lietuvos archeologams ir likusiai pasaulio akademinėi visuomenei paneigė baltos dėmės (archeologine prasme) įvaizdį.

2008 m. balandį–gegužę Archeologijos projektų centras „Antiqua“ toliau tęsė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos finansuojamą projektą „Archeologijos paminklų paieška ir registro sudarymas Afganistane, Goro provincijoje 2008 metais. I etapas“. Vykdytas projektas yra bendrosios programos „Archeologinė-paveldosauginė misija Afganistane, Goro provincijoje 2007–2010 metais“ dalis ir 2007 m. atliktos galimybių studijos analizės tęsinys³. Tęstinio projekto metu

¹ *Sierakowska-Dyndo J.* Granice wyobraźni politycznej Afgańczyków. Warszawa, 2007, s. 27.

² Babur Nama (Memoirs of Babur). New Delhi, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1998, vol. I&II, p. 307.

³ *Luchtanas A., Butrimaitė R.* Pirmoji Lietuvos archeologinė ekspedicija Afganistane // Lietuvos istorijos studijos. 2008, t. 21, p. 121–130.

buvo siekiama prisidėti prie kultūros vertybių išsaugojimo darbų Afganistano Islamo Respublikoje, pagrindinį dėmesį skiriant archeologijos objektų paieškai ir dokumentacijai, skirtai įtraukti į nacionalinį kultūros paminklų registrą. 2007 m. „Galimybių studija“ parodė, kad Afganistano kultūros paveldo institucijose yra jaučiamas didelis būtent šios paveldosaugos srities veiklos poreikis. Pirmoji Lietuvos archeologų ekspedicija įrodė, kad buvo parinkti tinkami archeologijos paminklų paieškai metodai, nustatyta gana tiksli šių paminklų chronologija, remiantis ne archeologiniais kasinėjimais, bet paviršiuje aptiktais archeologiniais radiniais.

2008 m. pirmajame projekto etape buvo sudaryta jungtinė Lietuvos ir afganų ekspedicija, kurioje dalyvavo keturi Lietuvos archeologai (Daiva Luchtanienė – projekto vadovė, Aleksiejus Luchtanas – mokslinis projekto vadovas, Vilniaus universiteto doktorantai Ramunė Butrimaitė ir Rokas Vengalis) ir trys Afganistano kultūros ir informacijos ministerijos deleguoti paveldo specialistai: Chodja Mochammad (Chaghcharano kultūros departamentas), Holam Aidar Koshki (Afganistano istorijos paminklų apsaugos ir restauravimo departamentas) ir Chodja Nadir Shah (Afganistano archeologijos institutas). Projekto vykdytojai ir koordinatoriai Afganistane – Kultūros ir informacijos ministerija, Istorijos paminklų apsaugos ir restauravimo departamentas bei Archeologijos institutas.

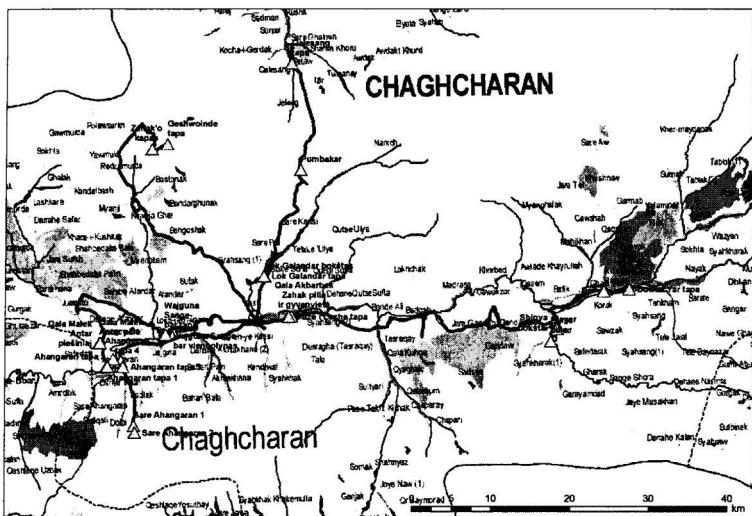
Darbų Goro provincijoje metodika

Ekspedicijos metu buvo aplankyti 2007 m. „Galimybių studijos“ metu aptikti archeologijos objektai ir lygia greta ieškoma nau-

jų, siekiant dokumentuoti Goro provincijoje esančias archeologines vertybes. Buvo užvesti vienuolikos praeitais metais aptiktų archeologinių objektų (Kushke Bahar (Qala Mana), Qala Akbar Bek Zahak, Qala Malek Antar, Puze-i-Leche tapa, Lok Galandar Tower, Lok Galandar tapa (Shekhe), Pumbakar ir Ahangaran tapa's Nr. 1–5) ir devynių naujai aptiktų objektų (Qala Alayar, Sare Ahangaran 1, Sare Ahangaran 2, Dowlat Yar tapa, Geshwoinde tapa, Qalesang tapa, Zahhako kapas (Hesar), Wajguna Sange-Bar budistų vienuolynas ir tapa) registro pasai) (1 pav.).

Lauko darbams buvo naudojami modernūs pasaulio archeologijos praktikoje naudojami matavimo prietaisai. Objekto koordinatėms nustatyti buvo naudojamas *Magellan eXplorer* – delninis navigacijos prietaisas, naudojantis GPS (globali padėčių nustatymo sistema) informaciją. Archeologinio objekto koordinatėms nustatymo būdas – pasaulinė geodezinių koordinatėms sistema WGS84 (*World Geodetic System*). Gauti taškai buvo pažymimi kartografiniuose planuose, taip parodant archeologinio objekto padėtį.

Ekspedicijos metu buvo naudojamas lazerinis tacheometras („*Sokkia*“ *total station 30RK*), skirtas tiksliems archeologinių objektų teritorijų matavimams. Matavimai šiuo prietaisu atlikti išskirtiniuose, svarbiuose archeologiniuose objektuose, siekiant nustatyti tikslias vertybės teritorijos ribas, kartografiškai pažymėti išskirtinus jos požymius (pastatų liekanas, kontūrus). Tikslūs matavimai atlikti šiuose archeologiniuose objektuose: Qala Akbar Bek Zahak, Qala Malek Antar, Kushke Bahar,

1 pav. 2008 metais žvalgyti ir registruoti archeologijos objektai

Puze-i-Leche tapa, Pumbakar. Atlikti matavimai buvo derinami su prienamomis palydovinėmis nuotraukomis (šaltinis – Google Earth).

Aplankytiems objektams dokumentuoti buvo naudojamos Afganistano Islamo Respublikos kultūros ir informacijos ministerijos patvirtintos istorinių pastatų ir vietų registro lentelės. Kadangi ši lentelė buvo labiau orientuota į istorinių laikų pastatų ir vietų registravimą, ji buvo papildyta archeologiniams objektams būdingais atributiniais duomenimis, prieš tai suderinus su Afganistano kultūros ir informacijos ministerijai pavaldžiomis institucijomis – Archeologijos institutu bei Istorijos paminklų apsaugos ir restauravimo departamentu. Be pagrindinių kultūros vertybių atributinių duomenų (vardas, pavadinimas,

adresas, geografinė padėtis ir t. t.), lentelė papildyta grafomis: paminklo charakteristika (išskiriant paminklo tipus), objekto vertingųjų savybių pobūdis ar jų derinys (retas, unikalus, tipiškas, svarbus), periodizacija (išskiriant pagrindinius Afganistano proistorės ir istorinių laikų etapus). Pastarajai apibūdinti remtasi archeologinėse vertybėse žemės paviršiuje aptiktais keramikos ir pavienių individualių radinių fragmentais. Keramikos fragmentų radiniai buvo lyginami su ankstesnių archeologinių tyrimų, darytų Centrinės Azijos teritorijoje, medžiaga. Analogų buvo ieškoma Afganistano, Irano, Pakistano, Irako, Sirijos, Turkmėnijos, Uzbekijos ir Tadžikijos šalių puodininkystės medžiagoje. Žvalgyimų metu surinkti kiekvieno archeologinio objekto keramikos fragmentų pavyzdžiai

buvo nuplauti, chronologiškai surūšiuoti, nufotografuoti ir perduoti saugoti Chaghcharano kultūros departamentui.

Dokumentuojant tiek praeitais, tiek šiais metais aptiktas archeologines vertybes, daugiausia problemų kėlė vertybės adreso ir valdytojo nustatymas. Adreso sąvoka šioje šalyje faktiškai neegzistuoja, o nustatyti, kokiam konkrečiai valdytojui – privačiam ar viešam – priklauso teritorija beveik neįmanoma dėl nuolat besikeičiančios, ypač derlingų žemių, nuosavybės. Siekiant išspręsti šia problemą, buvo atsižvelgiama į keletą veiksnių – žodinę Chaghcharano kultūros departamento atstovo Chodja Mochammado informaciją, teritorijos apgyvendinimo intensyvumą ir vykdomą ūkinę veiklą.

Žvalgytų paminklų grupės

Kaip jau minėta, 2008 m. buvo suregistruota 20 archeologijos paminklų, iš kurių 9 – naujai aptikti. Kadangi apie 2007 m. ekspediciją ir jos metu aptiktus archeologinius objektus jau buvo rašyta⁴, šiame straipsnyje pateiksime išsamesnes naujai aptiktų archeologinių vertybių analizes. Tiesa, paskutinės ekspedicijos metu buvo patikslintas ir keletas jau žinomų objektų datavimas, charakteristika. Naudojant šiuolaikinius matavimo prietaisus, nustatytos tikslios paminklų ir jų grupių teritorijos, aptikta naujų šių paminklų požymių. Kaip pavyzdį galime pateikti Pumbakaro senovės gyvenvietės kompleksą: žvalgytų metu nustatius keramikos paplitimo

⁴ Luchtanas A., Butrimaitė R. Pirmoji Lietuvos archeologinė ekspedicija Afganistane // Lietuvos istorijos studijos. 2008, t. 21. p. 125–129, pav. 2.

teritoriją, gyvenvietės ribos sumažėjo nuo 35 ha iki 29,5 ha. Vizualiai nustatytos 50 buvusių pastatų vietos, centrinė tapa lokalizuota gyvenvietės rytiniame pakraštyje – kitur negu prieš tai buvo manyta. Žemės paviršiuje po žiemos buvo aptikta ir gausesnės archeologinės medžiagos – moliinių verstukų, stiklo fragmentų, akmeninė gimnapusė nuo sukamųjų girnų bei įvairia laikės keramikos. Įvairesnių archeologinių radinių aptikta ir Kushke Bahar (kitaip vadinama Qala Mana) įtvirtinto miesto griuvėsiuose. Tai stiklinių indų fragmentai ir karoliai, žalvarinės apyrankės fragmentas, kaulinis karolis, puoštas akučių ornamentu, moliniai verpstukai, molinė paukščio skulptūrėlė, ašotis su reljefišku žmogaus atvaizdu, rankinių sukamųjų girnų akmenys, figūrinės glazūruotos molinės sienų apdailos plytelės fragmentas ir daug įvairių formų bei laikotarpių buitinės bei statybinės keramikos. Taip pat patikslintos šio senovės miesto ribos ir struktūra.

Tapa⁵

Senovės gyvenviečių liekanų – tapa – 2008 m. pavasario ekspedicijos metu lokalizuota 4 vietovėse. Tai – Dowlat Yar, Geshwoinde, Qalesang ir Wajguna Sange-Bar. Aptiktos tapa – nedidelės, iki 50 m skersmens kalvelės, dažniausiai stūksan-

⁵ Tai dirbtinės kilmės kalva plokščia viršūne, susidariusi perstatinėjant, iš dalies griaunant nedegto molio blokų ar plytų pastatus. Trys statybų laikotarpiai vienauskė pastatų vietoje palieka apie 2 m storio sluoksnį. Centrinės Azijos ir Artimųjų Rytų regionui būdinga statybos technika suformavo būdingiausias šio regiono archeologijos paminklus, aiškiai išsiskiriančius plokščiam slėnių kraštovaizdyje. Tūkstantmečiais apgyvendintos tapa – tai didingi keliasdešimties metrų aukščio, kartais 100 ha ir didesnį plotą užimantys paminklai.

čios viršutinėse upių terasose, menkai išsiskiriančios iš aplinkinio reljefo. Geshwoinde ir Wajguna Sange-Bar tapa kultūrinis sluoksnius vietomis yra sunaikintas nelegalių kasinėjimų metu arba vykdant ūkinę veiklą (tiesiant kelius, kasant drėkinimo kanalus). Tiesa, Qalesang tapa lokalizuota to paties pavadinimo gyvenvietėje, tačiau archeologinis objektas yra užstatytas šių laikų gyvenamaisiais pastatais. Iš pavienių aptiktų keramikos fragmentų nepavyko nustatyti bent jau preliminarios objekto chronologijos. Seniausiai datuojamos keramikos aptikta Geshwoinde tapa. Tai lipdyta, su matomais pirštų įspaudais storasienė ir raudonai angobuota su pieštiniais kiliminiais ornamentais plonasienė keramika. Ji priskiriama II–I tūkst. pr. Kr. Analogų aptiktai keramikai randama Kara depe (Turkmėnija) bei Tillia tepe medžiuojoje⁶. Kušanų⁷ imperijos laikais datuojamos keramikos aptikta tiek pastarajame objekte, tiek Dowlat Yar, tiek Geshwoinde tapa. Analogų aptiktai keramikai rasta pietiniame Afganistane, Helmando slėnio

archeologijos paminkluose⁸. Kušanų laikotarpio keramika pasižymi puikiomis technologinėmis savybėmis. Puikios kokybės ir išdegimo puodai mažai kuo skiriasi nuo šių laikų profesionalių meistrų darbų. Pavienių keramikos fragmentų aptikta Wajguna Sange Bar vietovėje esančioje tapa aplinkoje bei nelegaliai iškastose duobėse. Tiesa, iš smulkių fragmentų sunku spręsti apie tikslesnį šio paminklo datavimą, tačiau galima manyti, kad šioje vietovėje, Hari Rudo upės slėnyje, buvo gyventa I tūkst. pr. Kr. Vietovės apgyvendinimo tęstinumą patvirtina ir tame pačiame Hari Rudo upės krante, I tūkst. po Kr. viduryje įkurtas budistų vienuolynas.

Wajguna Sange Bar vienuolynas

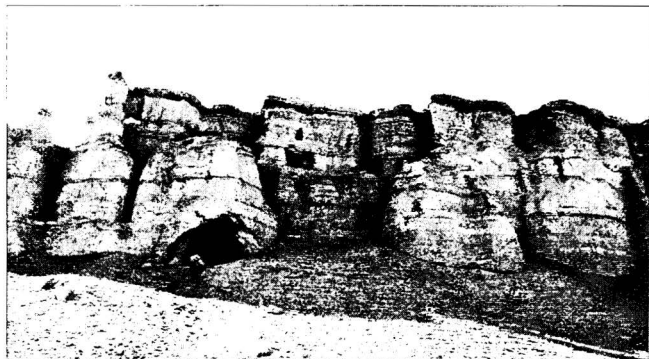
Wajguna Sange Bar vienuolynas įrengtas dešiniajame Hari Rudo upės krante, dešinėje kelio Chaghcharanas–Alandaras pusėje esančioje vertikalioje smiltainio uolienos sienoje, 2250 m aukštyje virš jūros lygio. Wajguna Sange Bar vienuolynas neabejotinai yra vienas iš įdomiausių Chaghcharano apylinkių archeologijos objektų, turintis daug analogų su Bamiyano slėnio archeologijos paminklais, kaip kultūrinio kraštovaizdžio objektais įtrauktais į UNESCO paveldo sąrašą⁹. Wajguna Sange Bar vienuolyno celės yra orientuotos visiškai taip pat kaip Bamiyano, pro jas atsiveria vaizdas į platų Hari Rudo upės slėnį. Kaip ir Bamiyano atveju, Wajguna Sange

⁶ Институт Истории Материальной Культуры Российской Академии Наук. Фотоархив: Массон В. М. Карадепе. Инв. Но. 2035–13, рис. 20; Саруаниди В. И. Раскопки Тилля-тепе в северном Афганистане. Москва, 1972, вып. 1, рис. 8, 17, 30, 51, 52.

⁷ Kušanų imperija – valstybė, gyvavusi I–IV a. Indijos šiaurės vakaruose ir Pakistane, tačiau jos teritorija apėmė ir dalį dabartinės Tadžikijos, Afganistano. Tai buvo viena iš didžiausių valstybių Centrinės ir Pietų Azijos istorijoje. Imperiją įkūrė kušanų gentys, kilusios iš Tarimo baseino (dab. rytinė Kinija) ir greičiausiai giminingos tocharams. Pirmaisiais mūsų eros amžiais kušanai plėtė savo valstybę. Labiausiai ji suklestėjo valdovų Kaniška ir Huviška laikais. Kušanų imperija turėjo diplomatinių ryšių su Senovės Roma, Sasanidų imperija ir Kinija ir savo klestėjimo laikais buvo tarpininkė tarp rytų ir vakarų. Žr. Массон В. М., Ромодин В. А. История Афганистана. С древнейших времен до начала XVI века. Москва, 1964, с. 157–195.

⁸ Hammond N. An Archaeological Reconnaissance in the Helmand Valley, South Afghanistan // East and West. 1970, vol. 20, p. 437–457, Rome.

⁹ Bamiyan. Challenge to World Heritage. Janpath-New Delhi, 2002 p. 2–11, map. – p. 112.

2 pav. *Wajguna Sange Bar budistų vienuolyno centrinė dalis nuo Hari Rudo upės pusės (R. Vengalio nuotrauka)*

Bar vienuolynas yra šalia svarbaus prekybos kelio Kabulas–Heratas, einančio Hari Rudo upės slėniu. Aptiktas vienuolynas labai reikšmingas istorine kultūrine prasme, jo lokalizavimas centriniame Afganistane rodo budizmo plitimą į vakarus Kušanų imperijos laikais. Galimas dalykas, kad tai labiausiai į vakarus nutolęs budistinis objektas.

Wajguna Sange Bar vienuolynas susideda iš centrinės dalies, kurioje natūralios kilmės oloje buvo pagrindinė Budos šventykla, o šalia vienuolių celės, iškaltos uolienoje (2 pav.). Į rytus nuo centrinio vienuolyno už erozinės daubos, vakariniame analogiškos vertikalios smiltainio uolos šlaite, taip pat išliko dirbtinės kilmės patalpų, kurios šios ekspedicijos metu nebuvo žvalgytos. Tikėtina, kad šioje uoloje esančios panašios patalpos – celės – galėtų priklausyti Wajguna Sange Bar vienuolyno kompleksui. Į šiaurės vakarus nuo Wajguna Sange Bar vienuolyno, Alandaro upės kairiojo kranto viršutinėje terasoje, verti-

kalyje smiltainio sienoje taip pat yra analogiškų patalpų – celių. Jos buvo žvalgytos 2007 m. „Galimybės studijos“ metu¹⁰.

Vienuolynas susideda iš atskirų patalpų – celių, išskaptuotų minkštoje uolienoje. Celės sudaro 2 lygius – apatiniame horizonte yra 7 išsidėsčiusios viena šalia kitos, viršutiniame – 6, iš dalies apgrūvusios dėl natūralios smiltainio uolos erozijos. Celių angos stačiakampės, įėjimais orientuotos į pietų pusę. Kai kurios celės tarpusavyje susijungia, tačiau tai greičiausiai vėlesnis erozijos ir žmonių veiklos padarinys. Šiuo metu į celes patenkama pro plyšį, esantį plokščiaje terasos viršūnės pakraštyje arba siauru tarpekliu su vertikaliomis sienomis, esančiu į rytus nuo plataus įėjimo – natūralios olos – žemiausiam vienuolyno horizonte. Celės yra 4,5–8,5 m ilgio, 2,13–4,5 m pločio. 1,5–

¹⁰ Luchtanienė D., Luchtanas A., Butrimaitė R. Projekto „Archeologinė-paveldosauginė misija Goro provincijoje, Afganistane 2007 metais. Galimybės studija“ mokslinė ataskaita. Saugoma UAB Archeologijos projektų centras „Antiqua“ archyve. Vilnius, 2008, p. 19.

2,7 m aukščio, pailgo stačiakampio plano, gilumoje šiek tiek siaurėjančios (skirtumas iki 70 cm). Kai kurių celių sienos buvo tinkuotos moliu; vietomis molio tinke išliko įrėžtų delnų (dešinės rankos) kontūrų. Šie raiziniai turi analogų ir kituose budistiniuose kompleksuose. Celių sienose išraižytų delnų aptiktu pietų Afganistane, Helmando upės slėnyje esančioje uoloje¹¹. S. Mizuno šiuos sienų raizinius datuoja VII a. po Kr. – budistinio laikotarpio pa- baiga–islamiškojo pradžia¹².

Kai kurios patalpos žemesnėmis lubomis turi tik įgilintas lentynėles palei sienas, tačiau aukštesnių patalpų interjeras kur kas turtingesnis. Patalpos gale paprastai būna išskaptuotas iki 1 m pločio gultas – lova – per visą galinę sieną. Šoninėse sienose išskaptuoti suolai, lentynėlės, nišos, židinių vietos. Sienų tarpuose vietomis išliko medienos – pertvarų bei lentynų konstrukcijų liekanų. Taip pat pažymėtina, kad didesnės patalpos – celės – buvo padalytos į 2 dalis. Priekyje esanti didesnė celės dalis buvo skirta buičiai, galinė, mažesnė – poilsiui ir meditacijai. Tokios struktūros patalpos būdingos budistiniams vienuolynams, nepriklausomai nuo to, ar tai atskiras statinys iš plytų, ar olose iškaltos patalpos. Pietų Tadžikijoje, Adžina tapa budistiniame vienuolyne, datuojamame VII–VIII a., buvo tyrinėtos dviejų dalių patalpos, iš aivano¹³,

pro kurį patenkama į galinę, dažniausiai kvadrato formos celę. Šios simetriškai viena šalia kitos išsidėsčiusios patalpos sudaro viso pastato ašį. Priekinės patalpos – aivanai – buvo sujungtos perėjimais. Tarp vienuolių gyvenamųjų patalpų buvo pailgos, koridoriaus pavidalo ūkinės patalpos. Tokios patalpų eilės paprastai buvo išsidėsčiusios dviem aukštais¹⁴.

Wajguna Sange Bar vienuolyno patalpų grindys šiuo metu padengtos nestoru kultūriniu sluoksniu ir laukinių gyvūnų išmatomis. Celėse, prie įėjimų ir šlaito papėdėje buvo rasta dviejų tipų keramikos. Daugiausia buvo neglazūruotos lipdytos ir žiestos įvairių formų keramikos (pialų, puodynų, dvigubų dubenų). Keramika padengta rudu angobu ir ornamentuota augaliniais ir geometriniais motyvais. Aptikta keramika datuojama I tūkst. po Kr. viduriu–antrąja puse. Taip pat surastos kelios islamiškojo laikotarpio keramikos šukės su įrėžtu ornamentu, dekoruotu balta, gelsva, ruda ir žalia glazūromis. Pastaroji keramika priskiriama Irano įrėžtinei keramikai, datuojama XI–XII a.¹⁵

Žemiau celių lygio vertikalios uolos papėdėje yra centrinė natūralios kilmės ola, lengvai pasiekiami nuo Hari Rudo upės slėnio pusės. Ją sudaro aukšta centrinė patalpa apūkusiomis sienomis bei lubomis ir 2 mažesnės, iš dalies užverstos šoninės nišos. Ši ola yra granitinio pamato uolienoje. Sprendžiant iš analogiškos Bamiyano vienuolyno medžiagos, Wajgu-

¹¹ *Hammond N. Petroglyphs in Southern Afghanistan // East and West. Rome, 1970, Vol. 20, p. 457–459.*

¹² *Mizuno S. Hazar Sum and Fil-Khana. Cave sites in Afghanistan surveyed in 1962. Kyoto, 1967, plan 3, nos 14, 17, 62, 68.*

¹³ Aivanas – trisienė patalpa, kurios ketvirta pusė – atvira, išeinanti į kiemą. Žr. Памятники искусства Советского Союза. Средняя Азия. Москва, 1983, c. 416.

¹⁴ Древности Таджикистана. Душанбе, Дониш, 1985, c. 158, 159.

¹⁵ *Watson O. Ceramics from Islamic lands. London, Thames & Hudson Ltd, 2004, p. 253–271.*

na Sange-Bar centrinėje oloje galėjo būti įrengta maldininkams lengvai pasiekiamą šventyklą, kurioje stovėjo pagrindinė šio vienuolyno Budos statula¹⁶. Centrinės olos šlaituose aptikta rudu angobu puoštų keramikos fragmentų, datuojamų I tūkst. po Kr. viduriu–antrąja puse.

Kita, natūrali, ola, kurioje yra arkinis dirbtinai apdailintas įėjimas, buvo į vakarus nuo centrinės olos. Ją sudaro pagrindinė patalpa su taisyklingu arkos pavidalo įėjimu ir dviem mažesnėmis patalpėmis, esančiomis kairėje bei dešinėje pusėje. Patalpelių šoninėse sienose buvo išskaptuotos įgilintos lentynėlės. Patalpose aptikta pavienių buitinės keramikos šukių ir akmeninis sukamųjų girnų fragmentas. Ši ola aiškiai susijusi su pagrindine šventykla; joje galėjo stovėti kitos Budos skulptūros, pavyzdžiui – Buda Mahapanirvanoje¹⁷. Tokios struktūros vienuolynų, kai žemutinėje, lengvai pasiekiamoje šlaito papėdėje viena šalia kitos buvo kelios nišos, kuriose buvo kanoniškai skirtingai (apmąstymo, pamokymo ir kt.) poza pavaizduoto Budos skulptūros, tyrinėtos Haddos vietovėje, rytiniame Afganistane jau nuo XIX a.¹⁸

Wajguna Sange Bar archeologinis kompleksas, susidedantis iš budistinio vienuolyno ir jo papėdėje esančios tapa, susiformavo šalia derlinguose slėniuose esančių gyvenviečių. Budistų kulto objektų yra beveik

visuose svarbiausiuose Kušanų imperijos centruose¹⁹. Wajguna Sange Bar budistų vienuolynas, nesunkiai pasiekiamas tiek iš Chaghcharano, tiek iš Ahangarno gyvenviečių, greičiausiai susiformavo vėlyvajame Kušanų laikotarpyje, ne anksčiau kaip IV–V a. po Kr. Tačiau, kitaip negu Bamiyane, kur budizmas išsilaiškė iki IX a. pradžios²⁰, Wajguna Sange Bar vienuolynas dėl savo geografinio izoliuotumo galėjo egzistuoti ir vėlesniais amžiais, iki pat visiško islamo išgalėjimo Gore Guridų dinastijos valdymo laikais (XI–XII a.).

Pilys

2008 m. ekspedicijos metu buvo žvalgomi įvairialaikiai gynybiniai įtvirtinimai – pilys ir bokštai. Viena būdingiausių Goro provincijos paminklų grupių yra nedidelės gynybinės pilys, saugojusios perėjas į Hari Rudo upės slėnį. Tokie objektai lokalizuojami Hari Rudo intakų slėnių žemupyje arba vietose netoli žiočių, kur upeliai teka per aukščiausias Hari Rudo upės terasas. Tokias pilis, ginančias perėjas į derlingus slėnius ir saugojusias didesnes slėnio gyvenvietes, statyti pradėta jau I tūkst. pr. Kr. o I tūkst. po Kr. viduryje irstant Kušanų imperijai ir padidėjus išoriniam Sasanidų Irano bei klajoklių tiurkų pavojui, sargybinių pilių padaugėja. Be to, gretimose aukščiausiose kalnų viršūnėse atsiranda visa sistema atskirų žvalgybos bokštų. Šie paminklai buvo naudojami ilgą laiką, daugelį kar-

¹⁶ Bamiyan. Challenge to World Heritage. Janpath-New Delhi, 2002, p. 8.

¹⁷ Bamiyan. Challenge to World Heritage. Janpath-New Delhi, 2002, p. 112.

¹⁸ Wilson H. H. Ariana Antiqua. Descriptive Account of the Antiquities and Coins of Afghanistan with Memoir on the Buildings called Topes by C. Masson. New Delhi, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1997, p. 112, 113, plate VIII.

¹⁹ Массон В. М. Культурогенез древней Центральной Азии. Санкт-Петербург, 2006, с. 167, 168.

²⁰ 827 m. po Kr. korėjiečių vienuolis Hui Chao, kuris lankėsi Bamiyane, minėjo, kad Bamiyano valdovas vis dar išpažįsta budizmą. Žr. Bamiyan. Challenge to World Heritage. Janpath-New Delhi, 2002, p. 4.

tų perstatomi, kai kurie pasiekė istorinius laikus ir dar apgyvendinti mūsų dienomis. Didžiausias smūgis pilių egzistavimui buvo suduotas XIII a. Čingischano sūnų žygio į Centrinį Afganistaną metu. Kai kurios jų, smarkiai sugriautos, nebuvo atstatytos.

2008 m. buvo aptikti, žvalgyti ir dokumentuoti dar 3 tokio tipo gynybiniai objektai. Tai Qala Alayaras, Sare Ahangaranas (1) ir Sare Ahangaranas (2).

Alayaro pilis pastatyta atskiroje, uolingoje kalvoje, kairiajame Darahe Keshraw upės krante. Pilis uždaro ir kontroliuoja siaurą perėjimą per dviejų susiliejančių upių slėnius į platų Hari Rudo upės slėnį ties Shina vietove. Ši pilis yra iš dalies apgriuvusi; išliko vienas apvalusis bokštas ir sienų fragmentų. Bokšto konstrukcija – akmenys apatinėje dalyje ir degtos plytos viršutinėje. Kai kurios išorinės sienos tinkuotos. Rytinė pilies kalvos papėdė šiuo metu užstatyta gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais. Pagal situaciją ji labai artima Qala Malek Antaro piliams, tačiau, nepadarius išsamesnių tyrimų, pilies chronologija kol kas nenustatyta²¹. Priešingame upės krante surasta raudonai angobuotų, su rudu pieštiniu ornamentu, smulkių keramikos fragmentų.

Sare Ahangarano (1) pilis stovi Jare Khushnau upelio tarpeklio dešiniojo šlaito uolingame kyšulyje, apytiksliai pagal aukštį šlaito viduryje. Labai kompaktiška, tarsi kregždutės lizdas prilipusi prie šlaito pilis yra smarkiai apgriuvusi nuo natūralių

gamtinių veiksnių ir nukentėjusi nuo nelegalių kasinėjimų. Vieno apvalaus bokšto apatinė dalis bei kelių nedidelių pastatėlių sienų apatinė dalis mūryta iš natūralių uolienos nuolaužų, fragmentiškai išlikusi viršutinė dalis – iš nedegto molio plytų. Apvalaus bokšto viduje išliko dvi skirtingo dydžio skliautuotos nišos.

Mažoje pilies aikštelėje ir vakariniame šlaite bei papėdėje rasta daug įvairialaikės keramikos. Dalis stambesnių puodų puošta prilipdytomis ašelėmis (I tūkstm. pr. Kr.). Taip pat gausi puošni raudonai angobuota plonasienė stalo keramika su svastikų kompozicijomis, gyvūnų atvaizdais, augaliniais ir geometriniais ornamentais, violetinio atspalvio gėlių lapų motyvais. Surastas vienas smulkus fragmentas su kiliminiu raštu. Pagal analogijas pastarasis fragmentas artimas Turkmėnijoje esančios Kara Depe gyvenvietės III tūkstm. pr. Kr. medžiagai²².

Sare Ahangarano (1) pilis – daugiasluksnis paminklas, kontroliavęs įėjimo į Ahangarano slėnį iš pietų pusės vietas. Kadangi pilies teritorijoje nerasta islamiškojo laikotarpio datuojamos medžiagos, manoma, kad gyvenimas joje nutrūko I tūkstm. po Kr. viduryje.

Sare Ahangaranas (2) – vieno bokšto griuvėsiai – yra siauro iškyšulio viršūnėje, dviejų išdžiūvusių vagų sankirtoje. Bokštas – apvalus, jo apatinė dalis pastatyta iš uolienos nuoskalų, viršutinė dalis – iš nedegtų molio plytų. Bokštui statyti naudotos vienodo dydžio plytos – 35 × 19–22 ×

²¹ Luchtanienė D., Luchtanas A., Butrimaitė R. Projekto „Archeologinė-paveldosauginė misija Goro provincijoje, Afganistane 2007 metais. Galimybių studija“ mokslinė ataskaita. Saugoma UAB Archeologijos projektų centras „Antiqua“ archyve. Vilnius, 2008, p. 16, 17.

²² Gupta S. P. Archaeology of Soviet Central Asia and Indian Bordelan. 1979, vol II, p. 126, Delhi; Институт Истории Материальной Культуры Российской Академии Наук. Фотоархив. Инв. Но. 1938.75.

7–8 cm. Geriau išlikusi tik pietinė bokšto dalis. Aplink bokštą surinkta negausi I tūkstm. pr. Kr. pabaigos ir I tūkstm. po Kr. pradžios keramika. Bokštas traktuotinas kaip žvalgybinis forpostas, susijęs su Sare Ahangarano (1) pilimi.

Sakraliniai objektai

Kai kurie Goro provincijos archeologijos paminklai yra glaudžiai susiję su senosios indoiranėnų etninės bendrijos žodine kūryba bei vedos ir avestos tradicijoje minimumu blogio išikūnijimu Aži Dahaku²³. Vedinė mitologija buvo atnešta į Irano ir Afganistano teritoriją III–II tūkstm. pr. Kr. sandūroje, kai arijų gentys telkėsi šiaurinėje Vidurinės Azijos dalyje ir Prieuraleje. Iš šių sričių II tūkstm. pr. Kr. arijų tradicijos ir žodinė kultūra išplito į Irano, Afganistano ir Indijos teritorijas. Dabartiniai Afganistano Goro gyventojai tadžikai yra senieji arijų palikuonys. Būtent ši sritis yra laikoma ir puštūnų protėvyne²⁴.

²³ Aži Dahakas – Avestoje gyvatė Dahakas, farsidari kalboje – Zahhakas. Avestos tradicijoje Aži Dahakas – trigalvė gyvatė, stipriausias melo išikūnijimas, sukurtas blogio simbolio Ahrimano, siekiant sugriauti teisybę ir taiką pasaulyje. Visa žemė valdoma absoliutaus Blogio, iki kol Faridunas nužudo Aži Dahaką. Faridunas valdo 500 metų. Sasanidų epochoje mitinis Aži Dahako įvaizdis įgauna istoriškumo atspalvį. Pradžioje Dahakas buvo siejamas su užsienio užkariautojais, daugiausia klajoklių gentimis – tiurkais. Vėliau jam suteikiama svetimšalio valdovo, Irano užkariautojo zoroastrizmo priešininko bruožų. Vėliausiuose šaltiniuose Dahakas – arabų kilmės Irano sosto uzurpatorius, ir jo tūkstantmetis valdymas siejamas su Centrinės Azijos arabų užkariavimais. Žr. *Рак И. Мифы Древнего Ирана*. Екатеринбург, 2006, с. 133–136, 323, 324.

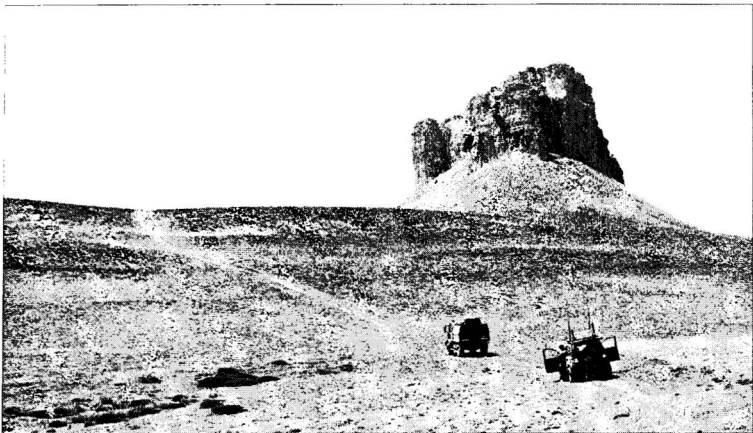
²⁴ Pasak anglų karinės misijos gydytojo Henry Valterio W. Bellewo, besilankiusio Kandahare 1857 m., visi Afganistano istoriją liečiantys rankraščiai sosto ipėdinio Ghulam Chajdar Chano bibliotekoje įrodinėjo, kad Goras yra puštūnų protėvyne. Žr. *Sierakowska-Dyndo J. Granice wyobraźni politycznej Afgańczyków*. Warszawa, 2007, s. 27.

Klasikiniam persų literatūros kūrinyje „Šahname“ (valdovo užrašai), legendinis Zahhakas mimimas kaip žiauriausias Irano valdovas, įkūręs tūkstantmetę blogio karalystę. Iš valdovo pečių augo dvi gyvatės, kurias, Ahrimano patartas, jis kasdien maitindavo dviejų nužudytų jaunuolių smege nimis. Žiaurios žudynės, trukusios daugelį metų, varė į neviltį visą Iraną. 40 metų iki savo valdymo pabaigos Zahhakas susapnavo pranašiską sapną: gimsta jaunuolis Faridunas, jauniausias iš trijų brolių, kuris kuokos smūgiu apsvaigina Zahhaką, nudiria jam odą, suriša ja jam rankas ir velka pririšęs prie arklį į Demavendo kalną, kur įkalina amžiams iki Visuotinio teismo dienos.

Ši senoji arijų epochos mitologija išliko šių dienų žodinėje Goro gyventojų tradicijoje ir su legendiniu valdovu Zahhaku yra susiję vienas nuo kito netoli esantys paminklai. Tai į rytus nuo Chaghcharano kairiajame Hari Rudo krante esančios pilies – Qala Akbar Bek Zahhako – griuvėsiai²⁵ ir priešingame Hari Rudo krante, 20 km į šiaurės vakarus nutolusiame kalnų masyve išlikęs vienišas vulkaninės kilmės rifas, pavadintas Hesaru arba valdovo Zahhako kapu ir kalėjimu. Vertas dėmesio faktas, kad objektai apipinti turtinga žodine tradicija ir įvairiomis legendomis, yra daugiasluoksniai plačios chronologijos archeologijos paminklai, siekiantys tiek zoroastrizmo, tiek islamo epochą.

Zahhako kapo kalva, iškilusi iki 3170 m aukščio, yra įdomios geologinės struktūros (3 pav.). Tai – žemės plutos platforma, ku-

²⁵ Qala Akbar Bek Zahhak žvalgyta 2007 m. „Gailimybų studijos“ metu. Žr. *Luchtanas A., Butrimaitė R.* Pirmoji Lietuvos archeologinė ekspedicija Afganistane // Lietuvos istorijos studijos. 2008, t. 21, p. 127.

3 pav. Sakralinis objektas Zahhako kapo kalva (*Qabre Zahhakas arba Hesaras*) iš šiaurės rytų pusės (R. Butrimaitės nuotrauka)

riuje matomas pirminis jūros krantas su bangomūšos išskaptuotais grotais, koralų rifo likučiais bei kitomis paleontologinėmis fosilijomis. Zahako žirgo oloje pastebėta suakmenėjusių proistorinių gyvūnų griaučių likučių.

Kalvos viršūnė lengviausiai pasiekiamą iš rytų, kur maždaug per šlaito vidurį yra terasa. Jos šiauriniame gale pastebėta gyvenvietės pėdsakų – surastas akmeninių sukamųjų girnų fragmentas ir keli archeologinės keramikos fragmentai. Keramikos fragmentų, nubyrėjusių nuo šios terasos, taip pat pastebėta kalvos šlaite. Kiek žemiau terasos, į pietus nuo jos, yra įėjimas į Zahako žirgo olą. Pačiame aukščiausiam uolos taške, iškastoje duobėje yra apgriuvusio statinio iš atneštinio molio liekanos, matosi akmenų konstrukcijos tarsi pamatas, surasta keramikos ir pavienių žmogaus kaulų. Toje pat plokščioje viršūnėje, arčiau

uolos šlaito yra iš dalies užversta uolienos nuolaužomis taisyklingos formos 3 m gylio duobė vertikaliomis sienomis, vietinėse legendose traktuojama kaip zindanas²⁶ – Zahhako įkalinimo vieta.

Tiek uolos šlaito, tiek viršutinėje terasoje aptikti keramikos fragmentai – analogiški. Vyrauja angobuota ikiislamiškojo laikotarpio keramika su pieštiniais geometriniais – augaliniais ornamentais, grubesnė lipdyta neornamentuota keramika. Taip pat surasti keli islamo epochos, vadinamosios Irano įrėžtinės glazūruotos keramikos²⁷ su žalia ir gelsva glazūromis, fragmentai.

Hesaro arba Zahako kapu vadinama uola traktuotina kaip nedidelė įtvirtinta

²⁶ Zindanas – būdinga rytų kraštų įkalinimo patalpa, dažniausiai duobė, į kurią buvo įmetami ar nulcidžiami nusikaltėliai.

²⁷ Watson O. Ceramics from Islamic lands. Kuwait National museum. The Al-Sabah collection. London, 2004, p. 202.

4 pav. Petroglifas su medžioklės scena prie pilies *Qala Malek Antar* (R. Vengalio nuotrauka)

gyvenvietė, žvalgybinis punktas ir kulto objektas. Analogų tokio tipo archeologiniam objektui nerasta.

Kairiajame upelio krante, priešais *Qala Malek Antaro* pilį, kanjono papėdėje, vertikaliame olos paviršiuje, žmogaus ūgio lygyje ir kiek aukščiau pastebėta dviejų tipų piešinių. Tai – gana primityviai išraižyti kalnų ožių, raitelio medžiotojo atvaizdai (4 pav.) ir kitokios technikos kur kas labiau įgilinti – išskaptuoti, primenantys įrašus ar ornamentus, ženklai. Piešiniai yra žinomi vietiniams gyventojams, tačiau apie juos jokių pasakojimų nėra. Sprendžiant iš legendos, kad *Qala Malek Antaras* yra piktojo burtininko pilis, piešiniai gali būti susiję su pagoniškuoju kultu ir priklausyti gerokai ankstesniam laikotarpiui negu pati pilis. Tam neprieštarauja ir vienas labai ankstyvos keramikos fragmentas, surastas slėnyje, datuojamas bronzos amžiumi

ir nesusijęs su pilies statybos ir naudojimo laikotarpiu. Viena iš piešinių scenų stilistiškai artima olų piešiniams *Tamgaly Gorge* vietovėje, pietrytiniame Kazachstane, datuojamiems II tūkst. pr. Kr. antrąja puse²⁸.

Išvados

2008 m. tęsiant projektą „Archeologinė-paveldosauginė misija Afganistane, Goro provincijoje“, buvo siekiama dokumentuoti galimybių studijos metu aptiktus objektus ir lygia greta ieškoti naujų archeologinių

²⁸ http://images.google.lt/imgres?imgurl=http://www.havotour.uz/images/scm/unesco_world_heritage_8.jpg&imgrefurl=http://www.havotour.uz/jp/countries/unesco_world_heritage&h=136&w=200&sz=21&hl=lt&start=162&um=1&usg=__Xa7BZFQYtUr2CvERvwn8VtdB7cw=&tbnid=Mxg73hkW0C_A_M.&tbnh=71&tbnw=104&prev=/images%3Fq%3Dancient%2Brock%2Bcarvings,%2Bpetroglyphs,%2Bafghanistan%26start%3D160%26ndsp%3D20%26um%3D1%26hl%3Dlt%26sa%3Dn

kultūros vertybių, taip pat paruošti bei užpildyti jų pasus ir surinkti esančius paviršiuje pavienius radinius bei būdingiausias keramikos fragmentus, būtinus objektams datuoti. Iki 60 km atstumu nuo provincijos centro Chaghcharano buvo aplankytos ir užregistruotos 20 archeologijos vertybių, iš kurių 9 – naujai aptiktos. Tai – senovės gyvenvietės – tapa, chronologiškai siesiančios eneolito ir bronzos amžiaus laikotarpius, I tūkst. po Kr. pilys. Ekspedicijos metu buvo žvalgytos ir naujos kultūros vertybių grupės – I tūkst. po Kr. budistinis vienuolynas ir Qabre Zahako kulto objektas.

Daugelis aplankytų archeologijos paminklų yra nukentėję nuo gamtinių veiksnių (Wajguna Sange-bar vienuolynas, Sare Ahangarano (2) pilis), nelegalių kasinėjimų ir ūkinės veiklos (Wajguna Sange-bar tapa, Geshwoinde tapa, Qalesango tapa, Sare Ahangaran (1) pilis ir kt.).

Žvalgant Goro provincijos archeologijos paminklus, pastebėtas labai gilus indoeuropietiškos žodinės tradicijos klodas. Legendomis ir padavimais, chronologiškai siekiančiais indoarijų etninės bendrijos laikus, apipinta keletas reikšmingų Goro provincijoje esančių archeologijos objektų (Qabre Zahhakas ir Qala Akbar Bek Zahhakas). Tai rodo gyventojų (tadžikų ir puštūnų) etninės sudėties pastovumą šiame regione daugiau kaip tris tūkstančius metų.

Nepaisant Goro regiono geografinio izoliuotumo, daugelio archeologijos paminklų medžiagoje išryškėjo labai stiprios gretimų kultūrų įtakos. Visų pirma tai heleinistinės epochos tradicijų ir idėjų plitimas, pastebimas mene ir architektūroje.

Prie svarbiausių mokslinių ekspedi-

cijos rezultatų galima priskirti Wajguna Sange Bar budistų vienuolyno žvalgymus. Budizmas, Goro regione pradėjęs plisti Kušanų imperijos laikais, dėl regiono izoliuotumo išsilaikė ilgiausiai, iki pat islamo įsigalėjimo X–XI m. e. a. Spėjama, kad Wajguna Sange Bar vienuolynas yra bene labiausiai į vakarus nutolęs budizmo centras ir vienas iš paskutinių budizmo židinių Afganistano teritorijoje.

Didžiausias regiono suklestėjimas pastebimas Guridų valdymo laikais XI–XII a. Tuo metu susiformavo klasikiniai feodalinės epochos rytietiškai miestai, labai padidėjo regiono apgyvendinimo tankumas, klestėjo prekyba ir amatai. XIII a. pr., Čingischano žygių metu, klestinti islamo civilizacija šiame regione buvo visiškai sunaikinta. Regiono ekonominis gyvenimas pamažu atgijo tik XVI a. Baburo valdymo laikais. Tuo metu atkreiptas dėmesys, kad Goras, esantis pusiaukelėje tarp svarbiausių Afganistano valstybės politinių ir kultūros centrų – Kabulo ir Herato – galėtų tapti klestinčiu ekonominiu centru, jei pro jį eitų modernus centrinis kelias.

Vykdamas paminklų žvalgyimo ir registro sudarymo darbus Goro provincijoje, aplankyta tik centrinė dalis. Iš vietinių paveldosaugininkų gauta informacija apie labai perspektyvias žvalgymams teritorijas Lalo bei Murgabo upių slėniuose. Dokumentuojant Goro provincijoje esančius archeologinius objektus, tikslinga ateityje tęsti Lietuvos mokslininkų pradėtą darbą, siekiant sudaryti kuo išsamesnį šio unikalios Afganistano regiono archeologijos paminklų registrą, mokant ir rengiant vietas paveldosaugos specialistus.

LITERATŪRA

Babur Nama (Memoirs of Babur). New Delhi, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1998, Vol. I&II.

Bamiyan. Challenge to World Heritage. Janpath–New Delhi, 2002.

Gupta S. P. Archaeology of Soviet Central Asia and Indian Bordelan. Delhi, 1979, Vol. II.

Hammond N. An Archaeological Reconnaissance in the Helmand Valley, South Afghanistan // East and West. Rome, 1970, Vol. 20.

Hammond N. Petroglyphs in Southern Afghanistan // East and West. Rome, 1970, Vol. 20.

Luchtanas A., Butrimaitė R. Pirmoji Lietuvos archeologinė ekspedicija Afganistane // Lietuvos istorijos studijos. 2008, t. 21.

Luchtanienė D., Luchtanas A., Butrimaitė R. Projekto „Archeologinė-pavidosuginė misija Goro provincijoje, Afganistane 2007 metais. Galimybų studija“ mokslinė ataskaita. Saugoma UAB Archeologijos projektų centras „Antiqua“ archyve. Vilnius, 2008.

Mizuno S. Hazar Sum and Fil-Khana. Cave sites in Afghanistan surveyed in 1962. Kyoto, 1967.

Sierakowska-Dyndo J. Granice wyobraźni politycznej Afgańczyków. Warszawa, 2007.

Watson O. Ceramics from Islamic lands. London, Thames & Hudson Ltd., 2004.

Wilson H. H. Ariana Antiqua. Descriptive Account of the Antiquities and Coins of Afghanis-

tan with Memoir on the Buildings called Topes by C. Masson. New Delhi, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1997.

Древности Таджикистана. Душанбе: Дониш, 1985.

Институт Истории Материальной Культуры Российской Академии Наук. Фотоархив: Массон В. М. Карадепе. Инв. Но. 2035-13, рис. 20.

Сарианиди В. И. Раскопки Тиляя-тепе в северном Афганистане. Москва, 1972, вып. 1.

Массон В. М. Культурогенез древней Центральной Азии. Санкт-Петербург, 2006.

Массон В. М., Ромодин В. А. История Афганистана. С древнейших времен до начала XVI века. Москва, 1964.

Памятники искусства Советского Союза. Средняя Азия. Москва, 1983.

Рак И. Мифы Древнего Ирана. Екатеринбург, 2006.

http://images.google.lt/imgres?imgurl=http://www.havotour.uz/images/scm/unesco_world_heritage_8.jpg&imgrefurl=http://www.havotour.uz/jp/countries/unesco_world_heritage&h=136&w=200&sz=21&hl=lt&start=162&um=1&usg=__Xa7BZFQYtUr2CvERvwn8VtdB7cw=&tbnid=Mxg73hkW0C_A_M:&tbnh=71&tbnw=104&prev=/images%3Fq%3Dancient%2Brock%2Bcarvings,%2Bpetroglyphs,%2Bafghanistan%26start%3D160%26ndsp%3D20%26um%3D1%26hl%3Dlt%26sa%3DN

IN PURSUIT OF ARYAN HOMETLAND (2ND LITHUANIAN ARCHAEOLOGICAL EXPEDITION IN AFGANISTAN)

Aleksiejus Luchtanas, Ramunė Butrimaitė

S u m m a r y

The second Lithuanian archaeological expedition in the province of Ghor is a constituent part of the long-term programme “Archaeological – Heritage Mission in Ghor Province, Afghanistan, 2007–2010”. The programme is financed by the Ministry of Foreign Affairs, Republic of Lithuania. The programme is carried out by the Archaeological Projects Centre ANTIQUA. The partners of the project are the Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania and Vilnius University.

The purpose of the lasting project was contribution to the work of preservation of objects of cultural value in the Islamic Republic of Afghanistan by paying particular attention to search of archaeological

sites and their documentation aimed at entering them into the national register of cultural monuments.

During the expedition the archaeological sites found in the course of Feasibility Study 2007 were visited and in parallel new ones were sought with the purpose of documenting the objects of archaeological value existing in Ghor province. Register certificates were started for 11 archaeological sites discovered last year (Kushke Bahar (Qala Mana), Qala Akbar Bek Zahak, Qala Malek Antar, Puze-i-Leche tapa, Lok Galandar Tower, Lok Galandar tapa (Shekhe), Pumbakar and Ahangaran tapa No 1–5) as well as for 9 ones found anew (Qala Alayar, Sare Ahangaran 1, Sare Ahangaran 2, Dowlat Yar tapa, Geshwoinde

tapa, Qalesang tapa, Zahak tomb (Hesar) Wajguna Sange-Bar monastery and tapa).

These are ancient settlements or tapa chronologically dating back to the Anaeolithic period and the Bronze Age and castles of the 1st millennium AD. During the expedition new groups of cultural value were surveyed, too. These were the site of worship, Qabre Zahak, rock carvings at Qala Malek Antar of the 2nd millennium BC and the Buddhist monastery of the first half of the 1st millennium AD. No doubt,

Wajguna Sange-Bar Buddhist monastery is one of the most interesting archaeological sites in Chagh-charan environs having many analogues with the cultural landscape of Bamiyan valley entered into the list UNESCO heritage. The discovered monastery is important from the historical and cultural aspect, its localization in the central Afghanistan shows the spread of Buddhism into the west in the times of the Kushan empire. It is possible that this is the most distant site of Buddhism in the west.

Iteikta 2008 09 30

Parengta skelbti 2008 10 14